

Medisiinistä sorakieltä

1.

Lakikieltä ja ylimalkaan juristien kieltä olen muistanut silloin tällöin. On syytä kerran muistaa myös lääketieteen ja lääkärin kieltä ja sen perinnöllistä taipumusta sorakielisyyteen.

Soraisimpia piirteitä tässä kielimuodossa on sen sanaston kirskuva vierasperäisyys.

»Hypertonian provosojjana on kongenitaalinen renaaliarteriolien anomalia tai fibromuskulaarinen subintimaalinen proliferatio.»

Näin kuvasi tätä ilmiötä – sanoisiko kroonistunutta medisiinistä tautia – lääketieteen kielen erinomainen tuntija Arvo Keinonen neljännesvuosisata sitten.

Pitänee tulkita: Verenpainetaudin aiheuttaa synnynnäinen munuaisten pikuvaltimoiden poikkeavuus tai suonen sisäkalvon alainen sidekudosten ja lihasten lisäkasvu.

Tautia on kyllä koetettu torjua. Torjunnan aloitti jo Suomen kuuluin lääkäri Elias Lönnrot »Suomalaisen Talonpojan Koti-Lääkärissään» 1839. Lisävauhtia torjunta sai, kun perustettiin suomalaisten lääkärin seura Duodecim 1881. Sen julkaisemat sanastot ja sen aikakauslehti Duodecim ovat lääketieteen suomea jat-

kuvasti puhdistaneet.

Uutta tuontitavaraa pesiytyy lääketieteen kieleen silti jatkuvasti. Sen yksi pesäpaikka on »klinikkakieli», lääkärin ja hoitohenkilöstön keskinäinen salakieli. Toinen pesäpaikka on varsinaisen lääketieteellisen tutkimuksen kieli. Noiden pesien sisässä ei sorasta ehkä ole varsinaista haittaa. Mutta sora alkaa karskahdella ja haitta tuntua heti, kun samalla kielellä ruvetaan viestimään muille ihmisille.

Missä määrin kannattaa vaikkapa yleisesti tunnettuja tauteja kutsua yleisessä kielenkäytössä epäkansanomaisin vierasperäisin nimin?

Vastauksen taustaksi voisi ottaa tapauksen, jossa vierasperäinen nimi todella voittaa kotoisen. Sellainen tuntuu olevan lapsihalvauksen nykyinen nimi *polio*, oikeastaan lyhentymä latinalaisesta nimestä »poliomyelitis anterior acuta» (sananmukaisesti: selkäytimen harmaakudoksen etinen äkkitulehdus; kreikan *polios* = harmaa).

Polio ei tietysti liity mihinkään suomen sanaan. Mutta sanahahmona se on suomen kannalta näppärä, eikä se synnytä vääriä mielikuvia taudin luonteesta. *Polio* oli ennen kammottu lasten tauti, nykyään se on siirtynyt iäkkäämpään väkeen.

Entäpä *karies*, jota on ruvettu käyttämään hampaiden reikiintymisestä, entisestä »hammasmäädästä»?

Sekin on edeltäjänsä hiukan lyhempi, eikä se korvaan tunnu yhtä pelottavan iljettävältä kuin tuo propagandamielessä kyllä osuva entinen nimi. Jotenkuten siis uusi nimi voidaan tässäkin niellä, vaikka tuskin siitä kansanomaista koskaan tulee.

Yksi seikka olisi kyllä hyvä muistaa. Jos sana suomeen omaksutaan, se olisi äännettäväkin kirjoitusasun mukaisesti, siis todella *karies* eikä ruotsalaista ääntämystä mukailen »kaaries». Lyhyt avokaali on latinankin 'lahoutta' merkitsevässä *cariēs*-sanassa.

Arveluttavampi on jo sokeritaudin

kömpelö nimitys *diabetes*. Kaipa sitäkin on siedettävä klinikkakielessä, ja kuka haluaa, voi sitä muutenkin käyttää häveliäisyyden vuoksi, syystä tai syyttä. Mutta ei »diabetes» siitä muutu edes suomeen mukautuneeksi vierassanaksi; se pysyy vieraskielisenä sanana siinä kuin jokin »Finnlandisierung», »entrecôte», »becquerel» tai tuo polion nimitys »poliomyelitis».

Äännerakenteeltaankin tämä sana on toivottoman kiikkerä: sen *d* horjahtaa käytännössä *t*:ksi ja *b p*:ksi; kolmannen ja neljännen tavun *e*:t vaappuvat lyhyen ja pitkän vokaalin välillä, niiden välinen *t* taas yksinäiskonsonantin ja ruotsin mukaisen kaksoiskonsonantin välillä. Niinpä sanaa voi kuulla äännettävän parillakymmenellä eri tavalla, »diabeteksesta», »diabeteksestä», »diabeeteksesta», »diabeetteksestä» jne. aina »tiapetekseen» ja »tiapeettekseen». Onko sillä laitaa, että yleiseen käyttöön ajateltu sana kallistelee tyynelläkin tähän tapaan? *Sokeritauti* ei kallistelee; siinä on vakaa köli.

Kaikkineen »diabetes» on malliesimerkki kieleen huonosti luontuvasta vierasperäisyydestä. Melkein yhtä kömpelö on kuusikymmenluvulta asti yleisesti käytetty (*sydän*)*infarkti*. Sen aiempi puhekielinen nimitys *sydänveritulppa* tai pelkkä *sydäntulppa* ei tosin ehkä ollut osuvin mahdollinen. Esko Koivusalo onkin ehdottanut asiallisesti parempaa nimitystä *sepelvaltimontukos* tai lyhyesti *sepeltukos*.

Tämmöinen termi tuntuisi sopivan nimeksi juuri sepelvaltimotaudin äkki-kohtaukselle, jota »infarktillakin» yleiskielessä tavallisesti tarkoitetaan. Infarktin tarkka merkitys tosin on 'valtimontukoksen aiheuttama kudostuolio', siis pysyvä tila.

Sujuvan nimityksen se kuoliokin ansaitsisi. Duodecimin sanaluetteloissa ehdoteltiin aikoinaan »salpauspesäkettä», mutta ei se asiaa vielä ratkaissut. Ratkaisu on huomisen huomassa.

2.

Tuontitavaralla kyllästetty medisiininen suomi tunkee ihmistä vastaan eri yhteyksissä.

Puumalan puolessa oli tuttu isäntämies tuntenut toissa kesän helteillä kirvelyä varpaanväleissä. Kun kirvely helteen hauteessa vain äityi ja varvasvälit lopulta alkoivat olla auki, hän pistäytyi Imatran-matkallaan apteekkiin. Sieltä farmaseutti myi hänelle pienen pullon, sanoi olevan oikein tehokasta.

Perillä Puumalan mies, lukutaitoinen ja vähän uteliaskin kun oli, rupesi selvittämään mitä oli saanut. Pakkauksen sisään oli taitettu korea paperi, jossa ulkomainen lääketehdas, kai suomalaisen maahantuojan avulla, selitti ostajalle rohdon käyttökelpoisuutta.

Lukutaidostaan huolimatta ei kertomukseni päähenkilö saanut selityksistä oikein selkoa.

Lääkkeen näet kerrottiin olevan »laajaspektrinen antimykootti, jolla on fungisidinen vaikutus». Sen »indikaatioihin» ilmoitettiin kuuluvan mm. »kaikki dermatofyyttien aiheuttamat dermatomykoosit», ja niinä mainittiin paitsi »kynsimykoosit» myös »interdigitaalimykoosit». »Residiivien ehkäisemiseksi» oli hoitoa jatkettava noin kaksi viikkoa kaikkien taudinoiden häviämisen jälkeen.

Sen verran tiedonhaluinen tämä lääkkeenostaja sattui olemaan, että päätti ottaa moisesta uhalla selvän. Apuväkeä löytyikin. Lähistöllä majaili kesäkodissaan Saimaan hiekkarantaisen lahdekkeen äärellä Poukaman pariskunta. Ihanteelliset tulkit: mies lääke-edustaja, rouva englannin lehtori, jonka vanhanaikaiseen yleissivistykseen kuului myös yliopistossa suoritettu latinan pro exercitio -koe.

Niillä voimin saatiin kivet kangetuksi ymmärtämisen tieltä. »Laajaspektrinen» tarkoittaa tämmöisessä yhteydessä lähinnä monikäyttöistä, monivaikutteista. »Antimykootti» on jonkinlainen sienenvastustusaine, kreikan *mykēs* kun tarkoittaa sientä. Samassa lauseessa käytetty »fungisidi» taas osoittautuu »antimykoottin» väkevämmäksi vastineeksi, jonka loitsuvoima perustuu latinaan eikä kreikkaan ja nojautuu tappokykyyn pelkän yleisen vastarinnan sijasta. (Latinan *fungus* samoin = sieni, *caedere* = tappa-aa.)

»Indikaatio» vuorostaan paljastuu taudiksi, johon lääkkeen pitäisi tepsyä. Ja kun »indikaationa» ovat »dermatofyyttien aiheuttamat dermatomykoosit», niin ajatus on yksinkertaisesti se, että rohtoa sopii käyttää silsasienten aiheuttamiin ihotauteihin. Niiden salaperäinen alalaji, »interdigitaalimykoosit», selittyy sormen- tai varpaanvälin sieniksi — siksi taudiksi siis, jonka tutumpi nimi on *jalkasilsa*.

Olisihan tuon pitänyt kuulua Puumalankin miehen yleissivistykseen, että latinan *digitus* tosiaan tarkoittaa paitsi sormeaa myös varvasta.

Potilaamme alkoi huojentua: farmaseutti oli siis nähtävästi antanut oikeaa lääkettä. Hoitoa vain oli jatkettava, jottei syntyisi »residiivejä». Ostajan mielessä syntyi pahoja aavistuksia, kunnes Poukamat lohduttivat, että ne residiivit tarkoittavat taudin uusiutumista.

Varpaanvälien paraneminen muuten kuului lähteneen hyvään alkuun. Toivotavasti kertomukseeni ripotellut fungisidit alkavat lähettää interdigitaalimykoosia myös medisiinisen suomen raajoista. Pitkäaikaista tehohoitoa ne voivat tarvita — jottei syntyisi residiivejä.

T. I.